

sága miatt suta. Űgyes az építőállványból összeacsolt hajó, de már láttuk Mohácsi János *Tom Paine*-jében. A felvilágosodás szellemének provokációi – például az antiklerikalizmus – akkor lennének feddhetetlenek, ha szellemes karikatúrákban, koreografált gesztusokban és mindenekelőtt pillanatnyi *karakterekben* nyilvánulnának meg. Hol várhatnánk ezt el, ha nem Kaposváron? Odaadásban most sincs hiány, egzaktásban igen. A második rész, amennyivel lazább, „folyékonyabb”, élvezhetőbb, annyival földszínűsebb is – elmegy a bohózat felé.

A *Candide*-ot játszó Gula Péter nem követ el hibát, énekhangja is elfogadható, de adós marad a szerep vonzó paradoxonával, azzal ugyanis, hogy itt egy szende, csaknem lányos fiatalember követ el menekültében akaratlan gyilkosságokat. Hiányoznak az ártatlan, csodálkozó szemek, kevés látható a világ bűneitől bemocskolódott naiv gyer-

mekből. Balla Eszter intakt marad Kunigundától, a romlottság és tisztaság kettős tüneményétől; az nem megoldás, hogy a végére fogatlaná festik, fekete kendőt adnak rá, meghajlítják a hátát, ha a belső átalakulást nem tudja ábrázolni. (Egyébként Ignatovic Krisztina a fehér – és olykor a fekete – színt használja a rokokóból kiinduló alsó-felső ruhák szellemes manipulálására.) Nyári Szilvia (Paquette) és Lecső Péter (Maximilian) nem elég karakteresek. Varga Zsuzsa az egyetlen, akinek színpadi jelenléte sugároz: félfenekű hölgyként vitriolos és főleg megkomponált alakítást nyújt.

A végére marad egy kis Kaposvár. Mielőtt idillbe – kertművelésbe – fordulna a játék, beüt a pestis. Znamenák előbb megrémül, mert hozzányúlt a beteg állathoz (nincs az a néző, akinek ne jutnának eszébe az aktuális csirke-, marha- stb. vészek), majd lemerevedik, és az egész társulattal együtt merőn a szemünkbe néz. Ez az az átható Kaposvár-tekintet, amely elől az elmúlt harminc évben gyakran nem volt menekvés. Most is visszanezünk, és legott a ruhatárra gondolunk.

VOLTAIRE—BERNSTEIN—WHEELER—WILBUR: CANDIDE VAGY AZ OPTIMIZMUS (Csiky Gergely Színház, Kaposvár)

FORDÍTOTTA: Ungvári Tamás. A VERSEKET FORDÍTOTTA: Bródy János, Eörsi István. DRAMATURG: Eörsi István. DÍSZLET: Juraj Fabry. JELMEZ: Ignatovic Krisztina. KOREOGRÁFUS: András Imre. KAR-MESTER: Hevesi András, Stauróczy Balázs. RENDEZTE: Radoslav Milenković. SZEREPLŐK: Znamenák István, Gula Péter, Balla Eszter, Nyári Szilvia, Lecső Péter, Varga Zsuzsa.

Az első jogos bírálat a kritikust illeti, aki egy hétköznapi délután ötkor kezdődő előadásra ment el Győrbe. S miután riadtan helyet foglalt fél háznyi önjajzó, röhögékeny kisgimnazista között a nézőtérben, lidérces élményre számított. Hirtelen támadt rossz előérzete azonban hamar elmúlt. Az előadást nem idegesítették az iskolások, s az iskolásokat nem idegesítette az előadás. Csendben, rendben, figyelemben zajlott le a találkozás Dr. Stockmann-nal (A nép ellenségével), s ez mindkét felet dicséri.

Az Ács János rendezte pontos, szívósan építő előadásból úgy tetszik, hogy itt az ideje ennek az Ibsen-dramának. Valószínűleg nem tűnt ennyire „naprakésznek” 1891-ben, amikor – még a szerző életében – megbukott a budapesti Nemzeti Színházban. Akkor sem, amikor 1974-ben szintén a Nemzeti játszotta el, ezúttal nagy sikerrel. Legközelebb 1989-ben a Vígszínházban került színre egy alkalmas pillanatban, s az aktuális események közepette (Bős–Nagyamaros, Ófalu) a környezet veszélyeztettségéről látszott szólni. Azóta számos tapasztalattal lettünk gazdagabbak, minélfogva az idej győri bemutató – akárcsak az 1995-ös békéscsabai – még többet mond nekünk: a társadalom veszélyeztettségéről beszél.

Ibsen tézisdrámája okos, viszonylag jól konstruált és akkurátusan végigvit. (Érdekes, hogy Csehov épp spekulatív mivolta miatt nem méltányolta Ibsent. Hamisnak, mesterkéltnek és színházszerűtlennek tartotta a norvég kolléga színpadi machinációit. Mit szólt volna Brechthez?!) Ugyanakkor *A nép ellensége* korántsem hűvös színdarab. Még szép, hogy nem az, hiszen nyilván dühből született, nem sokkal a cenzúrával, bojkottal és népharaggal súj-

STUBER ANDREA

Hol él ez az ember?

■ HENRIK IBSEN—ARTHUR MILLER: DR. STOCKMANN ■

tott *Kisértetek* után. A drámát 1950-ben átdolgozó Arthur Miller – túl a saját, anti-McCarthyista asszociációin – voltaképp a színdarab indulatait terelte mederbe. Az ominózus népgyűlésjelenetnél például megvont némi szöveget a helyenként mégiscsak vadakat beszélő dr. Stockmannról, egyúttal csinos beszédet adott a polgármester szájába, bemutatta a tömeg manipulálásának módját.

Az előzmények: dr. Stockmann, fürdőorvos és tudós felfedezi, hogy városának gyógyvízforrásai mérgezetek, betegségeket okoznak. Jelentését elküldi az illetékeseknek (a polgármester történetesen a saját bátyja; no, ez a családi rátét tényleg erőltetett kissé – szólnunk vissza mentegetőzve Csehovnak), s a városvezető nekiáll „tematizálni” a históriát. A véleményformáló értelmiség képviselői – újságot írók és kiadók – eleinte dr. Stockmann mellett állnak, de azután a politikai akarat nyomán megváltozik a közhangulat. A tömeg az orvosra támad, aki magára marad igazságával, sőt üldözötté válik. A cselekmény voltaképp a XX. századi amerikai katasztrófafilmek forgatókönyvének archetípusa. Van valaki, aki előre tudja, hogy baj lesz, de hiába figyelmeztet, nem hisznek neki, vagy ha mégis, akkor a bevételekhez a végsőkig ragaszkodó helyi hatalmasságok elhallgattatják. *A nép ellensége* című színmű meg nem írt hatodik felvonásában láthatjuk lelki szemeinkkel az áldozatokat, akik a források keltette járványban pusztultak el, valamint az életben maradtakat, akiket az előrelátó doktor – esetleg Bruce Willis – mégiscsak megmentett valahogy. (A polgármester Stockmann nem az utóbbiak közt lesz, az fix.)

Ács János győri rendezése – túl azon, hogy értelmesen elbeszéli a történetet – segítőkészen viszonyul a darabhoz. Megpróbálja a ménkü nagy színpad lehetőségeit használva néhány hatásos képpel ábrázolni a helyzetet. És ez nem is olyan egyszerű. Mert előadáskezdesnek az ugyan mindig rendkívül izgalmas, amikor a Győri Nemzeti Színház fémes falán vízszintes rés támad, tágul, s egyre nagyobb részét engedi látni a színpadképnek, de a hatalmas, széles teret dr. Stockmannék polgári otthonaként berendezni – reménytelen feladat. A díszlet a Menczel Róbert tervezőtől már megszokott, sorban álló reflektorok mellett három átvilágított, üveges ajtóból áll, valamint foltokban elhelyezett, hangulatlant lakásrészletekből. (Az első jelenetben a Morten Kiilt játszó Bede Fazekas Csaba ebben a túlméretezett házban pont egy kicsiny, alul polcos asztalkánál ül, és vacsorál, s csak a combjait szétfeszítve fér oda.) Jobban sikerült, zártabb és frappánsabb helyszín a szerkesztőség, s komoly vizuális ereje van a népgyűlés-szcénának – a *lesüllyedt* tömeggel –,

Benda Iván felvétele

Balsai Mónika (Petra), Gáti Oszkár (Stockmann) és Gyöngyössi Katalin (Catherine)

valamint annak, ahogy később Gáti Oszkár dr. Stockmannja a függönyfal alsó peremére áll, s azon emelkedik egyre magasabbra, mígnem egészen Lenin-szoborszerű lesz.

Jó szándéka jegyében a győri produkció igyekszik rendezői-színészi megoldást találni a darab néhány feltűnő „személyiségzavarára”. Ott van például Stockmann-né, akinek hirtelen fordulata mindenképp magyarázatra szorul. Eleinte kifejezetten óva inti férjét attól, hogy szembeszegüljön a hatalmasokkal, azután egyszer csak elszánt fegyvertárrá válik. Gyöngyössi Katalin ezt a váltást a második felvonás első, szerkesztőségi jelenetében játssza el valamilyen felfénylő emlékekkel, lánykorát idéző, meghatott mosollyal az arcán. Nem kétséges, ő itt most arra az emberre ismert rá dr. Stockmann vehemens fellépését látva, akibe egykor beleszeretett. És ettől a szép színészi pillanattól kezdve az asszony megadja magát és családját annak a sorsnak, amit férje rájuk mért.

Kell valami indok dr. Stockmannhoz is, akivel kapcsolatban alighanem az az adekvát kérdés, hogy hol él ez az ember. Felnőtt, ivarérett, többgyermekes férfi, egy városi intézmény alkalmazásában áll, történetesen a saját, minden hájjal megkent bátyja a főnöke már jó ideje. És mindeddig nem vette észre, miként intéződnek a köz ügyei? (Erről szól a győri előadás ugyanis: hogy hogy mennek a dolgok.) Lehet-e egy javakorabeli, helyi politikai körökben mozgó férfi ennyire naiv, tudatlan, járatlan? (Meg egy kicsit furcsa is. Az első felvonás első jelenetének végén épp csak táncos mulatságot nem rendez abbéli örömeiben, hogy a szóban forgó, amúgy tragikus és kétségbeejtő felfedezésre jutott.) Viszont elképzelhető olyan interpretálás is, amely szerint nem is dr. Stockmann a naiv, hanem a testvére. Az idősebb Stockmann fiú hazahívta öccsét, aki valahol északon nyomorgott a családjával – erre a mű a milleri átdolgozás előtt még határozottan utalt –, jól fizető álláshoz, biztos egzisztenciához juttatta, s gondolta, hogy ettől majd kezelhetővé válik. De dr. Stockmann nem az az ember, akit hálára lehet kötelezni, amikor a tisztességes és a tisztességtelen között kell választania. Gáti Oszkárhoz alkatilag illik a karakán hős figurája. Ugyanakkor dr. Stockmannjának gyanútlanágát látszik alátámasztani az, hogy a família – legalábbis Gyöngyössi Katalin és a Petrát játszó, markáns, dacos hangú Balsai Mónika – olyan meghitt, aggódó, féltő gyöngédséggel kezeli, mintha ő lenne a gyermek a családban. A gyermeki játékoság például nem is idegen a Gáti megformálta férfitől. Úgy látjuk meg őt először, hogy az egyik fia a nyakában lovagol. Később jön egy olyan jelenet is, amelyikben a felesége – vagy a saját? – kötésén munkálkodik.

Gáti játékanak az a legfőbb érdeme, hogy nem készlet cöcögésre. Nem vonakodunk elhinni neki, amit dr. Stockmann tesz. Ellenlábasa úgyis kevés nyomatékot kap, mert Maszlay István Peter Stockmann-alakítása inkább csak látványban erős (elegáns maffiózóstílus: fekete kalap, hosszú fekete bőrkabát), és külsőségekben bőséges (sétabottal való bökődés, hajsimitás, alsó ajak lebiggyesztése), de a férfi gyanakvásáról, ellenérzéseiről, rémületéről, elszántságáról, testvéri meghasonlásáról elvélve, legfeljebb jelzésszerűen tudó-

sít. (Mondjuk, ahogy kényszeredett mosollyal megsimítja az egyik kis unokaöccse fejét.) Mindazonáltal Gáti dr. Stockmannjának nem is feltétlenül kell ellenfél. Akkor a legmeggyőzőbb, amikor a vége felé már egyedül hagyják a támadók és támogatók (leszámítva a jó Horster kapitányt, aki Forgács Péter megformálásában tengerszagú, megnyerő és megnyugtató jelenség, s ennek jutalmaként elnyeri Balsai Mónika Petra Stockmannjának szívét). Gáti a magányos harcos erejét sugallja és hangoztatja, mégis úgy ül a kétszemélyes bőrfotelben, mint akinek a csontjait is felőrölte már ez a hiábavaló küzdelem.

Végezetül megosztanám az olvasókkal a „régimódi” újságcsinálás egy apró részletét, amelyről láthatólag az előadás sem tud. A szerkesztőségi jelenetben behozzák a nyomdából a kefelevonatot, és az dosz-sziészerűen össze van csomagolva. Hát ilyen nincs. Friss szedésű levonatot nem hajtogatunk, mert elkenődik rajta a festék, aztán nem lehet elolvasni. A többi stimmel.

DR. STOCKMANN (A NÉP ELLENSÉGE) (Győri Nemzeti Színház)

ARTHUR MILLER ÁTDOLGOZÁSÁT FORDÍTOTTA: Vajda Miklós. DÍSZLET: Menczel Róbert. JELMEZ: Gyarmathy Ágnes. RENDEZŐ: Ács János.

SZEREPLŐK: Gáti Oszkár, Gyöngyössi Katalin, Balsai Mónika, Bede Fazekas Máté, Molnár Donát, Maszlay István, Bede Fazekas Csaba, Forgács Péter, Rupnik Károly, Mesterházy Gyula, Posonyi Takács László.